

עולמו של בורלא

(עם הופעת "במעגלי א' זכה" הוצאת "עם עובד")

עם וחמש שנים פנישת נאחבים כזו בשלושה נצטן בעצם היתה. הסביבה העוינת, המלוכדת בכוחם של מסורת ואיסורים ומצוות וסייגים, שחבריה ערבים זה בזה, שמה לאל את עמידתו של היחיד, ומי יודע? אולי גם ביר מינו, בכפיפתם הסגורה ומסוגרת של נטורי קרתא, קיים עדיין הרקע לאותה פרשה ופגיעה הגדולים.

עולמו של בורלא מאוכלס תלמידיו חכמים ועמירארוצות, תמימי דרך ואובי דירך, השטופים באהבתם ותאוותם וקנאתם. אולם חיבה יתרה נודעת ממנו לפרמיטיבי, שישירותו קודמת לתורתו ותמימתו קודמת להכמתו, גבורים אלה, שברם גם ומחוספס ותר" כס רך ומעורן, אינם מצטיינים בלשון לימודים, כמו במלקחיים הם תולשים מקרבם את ניבם תגלמי, המצודד באי מיתו, בטהרו, במנומנם משיחים הם את מצוקת לבם ומתקוממים נגד מע" ללי אלהים ואדם, מחוננים הללו באור פי חזק, ברצון כביר, במחשבה עצמית, שאינה אסורה בעבותים של חוקים ומנהגות, משנתבררה להם דרכם שוב לא ירתיעו אותם ממנה, לא מורא שמים ולא מוראם של אבות ומלמדים ואף לא מוראה של מלכות, רק צו מר" סרי פנימי מכונן אשוריהם וחכמת לב תטה מאירה להם בדרך, כך הם נראים בהליכתם הראשונה, בעוד הם נאפדי אהבה ואמונה, וכך הם מתגד לים באחריתם, בתמר להם מולם, כאר לה הם עקביה ורחמו היב, מעיטה זו נלושה גם נשמתו של מוסה עזר (אדם), המזכיר לנו בתכונותיו את עמידת עקביה, אף שלא נחנסה בנס" ינותיו המרים, חוטר לגזע חסון זה הוא גם גרעון, שלפי שעה הוא מוכר לנו רק מתקופות ילדותו ונעוריו (שעשה לו כל צרכו" במסכת" מא" סף לספרות יפה ולדברי מחשבה), ככ" לל מצליח בורלא בעיצוב דמויותיהם של גבורים, שאימפולסים רודים בהם ועוקרים אותם מן הדרך הסלולה, אלא שעין בלתי נראית פקוחה עליהם ומנ" זה אותם במעגל ישרים, אך בסעות המספר מתחמו זה משתבש ותיבו והוא וגבורו יחד מגששים בתוהו בד" מותה של התימניה הצעירה המשכלת (נעמה" השתוקק בורלא להפגיש את המזרח במערב, להמחיש את הרכבת הישן בתדש ולהחות על תוצאותיה של הרכבה זו, עוד כוחו עמדו במקור מות שהוא מעלה את ייתוד סגולותיו של שבט יהודי יקר, אם כי האידיאלר צייה היתירה פוגמת גם כאן, אולם בע" שותו את נעמה לכרוה חיה, הטוענת להלכותי של מארכס ומפריחה פסו" קיו — נראה המספר כתייר שנתעה לארץ לא נודעת, מציאותה של "דוג" מנית" כזו בהיים אינה מספקת, כל עוד לא הצליח האמן להצמיחה מקר קעה, כמחייבת ישותה הפנימית.

מקום מרכזי ביצירת בורלא תופסת האהבה, כיסוד ההויה כמלח הארץ, אק היא סבילה בין עשיר לרש, בין מבלי עולם לצדיקים ומקובלים, מוק" דיה ערוכים בלבותיהם של אלה ואלה, היא מסעירה וטריגעה, מעניקה אושר וממיטה אסון, מקימה מגדלי פלאים והורסתם כהרף עין, המספר מוקל את האהבה מכל עכרויות הדבקה בה, כך שגם בדיעה זכאי (מרננת"), ורחמו השטוף בתאותיו (נפתולי אדם") נראים לנו באספקלריה מאירה, יתר על כן: אפילו הקנאה, שהיא מגילוייה הטראגיים של האהבה, אינה מתגלית אלינו בפניה הגעוה, אכן, קשה כש" אול קנאה, קרובותיה ניצלים חיים על נהליה, אולם אין היא מוחקת את צלם האדם, אין היא מעוררת בקרבו את החיה הדורסנית, רק בענותו הוא ובר" סבל אהובו ישלם את בעירתה, בוסה ריינה (מערכות"), שעולמה חשך בע" דה ובקנאתה היא יודדת לחיי בעלה הטוב והנאמן מפייסת בשעתה האר" חרונה ומבקשת מחילה בדמע, וגם בוסה רבקה (בקדושה"), המתייסלת בעינויים קשים כשאל, סופה פיוס וב" קסת מחילה מבעלה ומסולטנה, זו הרעיה הצעירה שהיא עצמה נתנה בחיקו, היתור וההשלמה מציינים בעיקר את האשה, שבמורח היא סבר" לה מסבעה, היא מחענית באהבתה ונותנת גם את נפשה עליה, אך אין היא יודעת להיאבק עליה, לפרוץ גדר והומה, כרחל נאלמה נעקדת לינדה, לורה (גורל") נושאת בשרה בשיניה, עומדת בכל העלבונות ואינה פורעת חוק ומוסר, וכך גם שאר האחיות לגורל, לסבל, ואילו הגבר פעיל באהר" בתו, טובע בה את רצונו וקובע הת" פתוחה, לפעמים הוא מתיר לעצמו — כרחמו היב — גם אהבה אסורה, זרה, רק בנחות עליו יד הגורל מתרופף רצונו ואפס גם כוחו של הגבר, אפילו בנסיבותיו להתמרד ניכרים כבר סי" מני הכניעה, ההשלמה.

גדולתו של בורלא ביריעה הרחבה, בעתרת גוניה, גם בנובלה הוא מצליח ככל שזו חורגת ממעשה הצר כוחו הסיפורי והתיאורי, הוא לא בתמצית החריפה, בקו אחד, בביטוי המרוכז, יכלתו מתגלית בשיח הקולה לאיטה בהרעפה צבעים רוויים, טרק בצירופם מתקבלת התמונה המרהיבה, וזוהי מעין ערבסקה, שסוד קסמה אינו צפון באי זה פרח בודד, אלא בהתלכדותם של הפיתולים המרובים לתשלובת מרנינה זו של עלים וציצים ופירות, על כן אין פלא שחוש האשפים נשמט מידו בתחומי הנובלה הקטנה, שבה מתבקש צמצום, שבה קובע העוקץ, רק במר" חביל הנדולים של הרומאן, או לפחות בתחומיהם הנרחבים של הסיפור וה" נובלה הגדולה מניע בורלא למלוא הנופת, למלוא כוחו.

ב. י. מויכדי

עולם מופלא וסגוני זה, שיתודה בירלא גאלו מאלם והחיה במכתילו את שפוניו ונידחיו, אין לבוא שעריו בדרך הרגילה, כאן אין טועיל באותה שותתת כל יכולה, שהודגלנו בה וש" הותאמה כביכול לכל מנעול ובריה, כי אותו עולם, שקצבו אחר וניגונו אחר, אף חוקיו ומניעיו שונים הם, וכל עוד לא נתבררה לך משמעותם מסתמות גם תוצאותיהם ומתעלם פשרן, גבוריהם של בראנדשטאטר וברש, למשל, על אף ריחוקם ושניונם, אחווים עדיין בגוש קרקעי אחד ושר" שיהם נוגעים אלה באלה, נשתנו אמ" גם הנסיבות, נשתנתה גם זווית-הר" איה ונתחוללה תמורה יסודית בדרכי המהשבה והרגש, אך מקור היניקה אחד הוא, ואילו בורלא מעבירנו ליבשת אחרת, לאקלים אחר, דומה שאפילו מערכת המולות שינתה מסילותיה, היא ולא היא, הסדרח עט עלינו בק" סמיו ומדוחיו, במעבריו המפתיעים פסער לרממה, מאמנה לכפירה, מאה" בה לאיבה, כאלה וכאלה מצינו אמנם גם בנערב, אולם צמיחתם והתגלותם במורה שונים בתכלית, שהרי תכונות אופי ומערכי נפש מותנים בצירוף פמיו של תורשה וסיגול, וצירוף זה לא ייתכן בלי תהליך מורכב מאוד, ממטפיעים עליו ארהות חיים, וינוך והרבות, בית ורחוב, על כן אין טעם להפליג אל גולה אחרת ולחפש אצלה את דוגמה לדמויותיו של בורלא ולי עלילותיהם, סדן הארץ אמנם אחד הוא, אבל כמה שונים ריקועי הנפש וכמה משתנים ומתגוונים הניצוצות המהמלטים מתחת לפטישו.

בסיפורי בורלא אנו מיטלטלים טל" טלה עזה ומוחזרים אל אותו חבל קדומים, שבו עמדה עריסתה של האר" מה, המורה מופיע בנשימתו הלוחשת, ביצרו הסוערים, בתהיותיו וכתהפוכ" חיו, באצילותו ובגסותו, אולם כגלים נברשים אלה הכלואים באפיקם, כן מתנפצים נחשולי הנפש הגועשים אל הקיר האטום של הפאטום, בשלטו" נו הבלתי מוגבל הוא מדכא את איש המורה, מתיש רצונו ומפקירו למשחק התעתועים של הכוחות העיוורים, אפילו המורדים בו סופם שהם נשחקים בגלגלי הרועצים ומסיימים בכניעה, פעמים מתוך פיוס והשלמה ופעמים מתוך ועקת מרי אחרונה, כגודל עצ" מתו של כוח זה, העושה את עיקר מלאכתו במחתרת, כן גודל סכנתו, ישראל שיצא ממצרים, שנאבק בצרי" די העבדות ששכנו בקרבו, הוריש לנו את הבהירה, ואילו ישמעאל השליט בנוחלתו את הגזירה, גבורי בורלא חיים ונפתלים בזירה זו המשתרעת בין שני הקטבים, שהאחד משפיע בתוקף תחר" שה גועיה רחוקה והאחר מכניע בתוקף הויה נתונה, קרובה, מכאן גם המ" תח הדרצמאטי, המתעצם באותם קט" עי מערכה שבהם מגיעה ההתנגשוה לנקודת הכרע, הכוחות המתגוששים, המעיינים במאבקם, אינונם מתקפה בשלב מאוחר יותר, תחת לחץ המתארע מתמוטטים עמודי האמונה, נשגד הר" צון ונכרות התקוה האחרונה, גם המורד בגורלו נפגע ללא תקנה, כורע ונפול באפס אוינים.

מה תפקידו של בורלא בשדה המער" כה זה? השולם הוא במאורעות, ממתי גם ומכוונם בכוח הכרתו ורצונו או שהוא קולטם ומעצבם בנרימתם הש" רידותיה, בלי להשפיע וכלי להכריע? פאטאליות מזרחית זה, המייהדת את גבוריו וטבועה בדמם, המספר העמיד לא פעם כנגדה את יסוד המלי, ולא זה לעומת זה, כי אם זה בתוך זה, שוב אין מה קבלת יסורים באהבה, מתוך השלמה שבאדישות ורסיון, אלא כניעה מתוך מלחמה, מובן שהתגובה אינה אחידה, שכן שונה מאד החומר שממנו קורצו הנפשות המתפתלות במכאוביהן, רבות וקשות מתהבט דאוד תוד (אשתו השנואה") ורק בערוב ימיו הוא משלים עם אשתו, עם גורלו, מה שאין כן שאול (שאול ולינדה"), אף שמריו עצור מאד, מעורן מאד, הוא מוטוה בנהייתו למסתורין, זרעק בלי קול, מודחק ומרנצע בדעתו המת" עצמת והולכה, ומריו זה גם מורידו ביגון שאולה, מה שלא השיג האהב בחייו אותו הוא אומר להשיג אחרי מותו, ואילו רחמו היב (נפתולי אדם") ועקביה (עלילות עקביה") אינם יוד" עם הכלגה זו שבאצילות, שעם נביעי" תה מכיבוד הורים ומורים היא גם כפיה על ידי קדושת מסורת ואימת הדין, הללו מתריסים כלפי מעלה, הר" בעים עלבונם בפה מלא, וזוהי התפר" צות של תינוקות גדולים, שראו בקונם ידיד נפש ועתה הם זועקים המס על "ביגדותו", אולם בעוד שהראשון מגיע לידי פיוס אק הברו משלים עם הרש, אף שמחאתו אובדת בערפל ואין אנו יודעים סופה מהו, וטוב שבוללא לא העצים את המרי ולא הנחיל לגבוריו עטרת נצחון, חוש האמן לחש לו שזהו קצה הגבול, שכל העובר אותו הריהו מסלק את ההויה המתוארת ומתכחש לאמיתה, וסוף סוף הויה זו היא הקובעת, ככל שהגיגי הגבור ומעי שיו צומחים מתוכה ומותנים בה, לר" בות המרי וממריו והוצאותיו, יש לה" ניה שבימיו לא היחה אהבת שאול ולינדה מתגלגלת לקיצה הטראגי, אלא שבמקרה זה שוב לא היה מקום להת" מרדוה, למאבק, מה שאין כן לפני שב"